

Ks. Tadeusz SYCZEWSKI

ZNACZENIE MILCZENIA W LITURGII

Treść: 1. Charakter normatywny milczenia liturgicznego; 2. Rola refleksyjno - intensyfikacyjna milczenia liturgicznego; 3. Rola integracyjna milczenia liturgicznego; Zakończenie.

Sobór Watykański II w swoich dokumentach zauważył doniosłe znaczenie Pisma Świętego w celebracjach liturgicznych: „Z niego bowiem wyjęte są czytania, które wyjaśnia się w homilii, oraz psalmy przeznaczone do śpiewu. Z niego czerpią swe natchnienie i swego ducha prośby, modlitwy i pieśni liturgiczne. W nim też trzeba szukać znaczenia czynności i znaków”¹ Celem głębszego zaangażowania wiernych w liturgię należy pobudzać ich do wykonywania aklamacji, odpowiedzi, śpiewu, czynności i gestów, przyjmowania właściwej postawy ciała. W odpowiednich miejscach należy zachowywać pełne także cześci milczenie². Milczenie i cisza tak ściśle łączą się ze sobą i działalnością Jezusa Chrystusa, że można powiedzieć, iż milczenie człowieka zawsze posiada jakieś odniesienie do Zbawiciela. Cisza i milczenie w liturgii pomagają człowiekowi spotkać Pana Boga. Trwać w ciszy, to słuchać Stwórcy i usunąć to wszystko, co jest przeszkodą w Jego słuchaniu.

W sposób szczególny wartość ciszy w liturgii ukazuje Romano Guardini: „./.../ gdyby ktokolwiek mnie zapytał gdzie rozpoczyna się życie liturgiczne, odpowiedziałbym: od ciszy. Bez niej nie ma powagi liturgii i wszystko pozostaje próżnią... cisza jest najważniejszym i pierwszym warunkiem każdej akcji liturgicznej”³

Liturgia rzymska wyraźnie wskazuje na konieczność milczenia. To odniesienie do nauczania Kościoła i do praktyki liturgicznej pomaga głębiej zrozumieć ogromne znaczenie milczenia w celebracjach liturgicznych.

W niniejszym referacie zostaną przedstawione następujące zagadnienia szczegółowe: Charakter normatywny milczenia liturgicznego, rola refleksyjno - intensyfikacyjna milczenia liturgicznego oraz rola integracyjna milczenia liturgicznego.

1. Charakter normatywny milczenia liturgicznego

Zachęta Soboru Watykańskiego II (KL 30) do milczenia w liturgii znalazła odbicie w licznych dokumentach posoborowych Kościoła. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzym-*

¹ KL 24.

² Por. tamże, 30; por. A. KEMMER, "Schweigen", w: *Lexikon für Theologie und Kirche IX*, Freiburg im Breisgau 1964, kol. 540-541; G. TURBESSI, "Deserto", w: *Dizionario enciclopedico di spiritualità I*, Roma 1975, kol. 534-540.

³ R. GUARDINI, *La messe*, Paris 1957, 20.

skiego przypomina, iż „Należy także zachowywać w stosownym czasie sakralne milczenie, jako część akcji liturgicznej”⁴ *Ogólne wprowadzenie do Liturgii Godzin* mówi, że „Ponieważ zawsze w czasie czynności liturgicznych należy czuć, aby ”w odpowiednim czasie zachować także pełne cześć milczenie”, przy odprawianiu Liturgii godzin należy przewidzieć chwile milczenia”⁵. Należy jednak uczynić wszystko, aby chwile milczenia w liturgii nie zniekształcały jej struktury liturgii i męczyły uczestników zgromadzenia⁶

Instrukcja *Inaestimabile Donum* w sprawie niektórych norm dotyczących kultu tajemnicy eucharystycznej zaleca, aby wierni nie zaniedbywali obowiązku milczenia w czasie Eucharystii⁷ Przepisy wykonawcze do Instrukcji Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego *Inaestimabile Donum* z 3 IV 1980 roku przypominają o tym, iż nie wolno żadną miarą opuszczać chwil milczenia podczas liturgii Mszy Świętej, a zalecone chętnie stosować⁸ Przepisy te określają także wyraźnie miejsca milczenia podczas liturgii Mszy Świętej. Należy zatem zachować dłuższe milczenie po wezwaniu do aktu pokuty, między wezwaniem „Módlmy się” a samą modlitwą, można zachować milczenie po homilii, zaleca się także chwilę milczenia po Komunii Świętej. W Mszach dla grup specjalnych milczenie to można przedłużyć⁹

Modlitwa wiernych (1966) przewiduje możliwość udziału uczestników liturgii w tej modlitwie przez zachowanie milczenia¹⁰

Obrzędy profesji zakonnej (1970) po słowach celebransa „Módlmy się” wszyscy przez moment modlą się w ciszy¹¹

Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów także nakazują chwile milczenia podczas nałożenia rąk na głowę święconych

Milczenie obowiązuje także podczas liturgii chrztu świętego dzieci: „/.. / w milczeniu kładzie rękę na każdym dziecku z osobna”¹², czy też dorosłych: „I w milczeniu kładzie rękę na głowie kandydata”¹³

Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji Polskich także przewidują chwile milczenia i ciszy¹⁴

⁴ „Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego”, w: *Mszał Rzymski dla Diecezji Polskich*, Poznań 1986, nr 23; por. tamże, nr 32; 47; 55; 56; 88; 121; 230.

⁵ „Ogólne wprowadzenie do Liturgii godzin”, w: *Liturgia godzin*, t. I, nr 201; por. tamże 48; 193.

⁶ Por. tamże, nr 202.

⁷ ŚWIĘTA KONGREGACJA DLA SAKRAMENTÓW I KULTU BOŻEGO, *Instrukcja „Inaestimabile Donum” w sprawie niektórych norm dotyczących kultu tajemnicy eucharystycznej*, Watykan 1980, nr17.

⁸ Por. „Przepisy wykonawcze do Instrukcji Kongregacji ds. Sakramentów i kultu Bożego *Inaestimabile Donum* z 3 IV 1980”, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1993)*, Lublin 1994, 51.

⁹ Por. tamże, 51.

¹⁰ Por. *De oratione communi seu fidelium. Natura, momentum ac structura. Criterio atque specimina Coetibus territorialibus. Episcoporum proposita*, Typis Polyglottis Vaticanis 1966, nr 12b.

¹¹ Por. *Ordo consecrationis virginum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1970, nr 40.

¹² *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji Polskich*, wydanie drugie poprawione, Katowice 1987, nr 51.

¹³ Por. *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji Polskich*, Katowice 1988, nr 256.

Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo również nakazują chwile milczenia i ciszy w momencie włożenia rąk¹⁵

Moment ciszy i skupienia nakazują także Obrzędy pokuty: „/.../ następnie kapłan wzywa wszystkich do cichej modlitwy i po chwili milczenia sam odmawia modlitwę”¹⁶

Obrzędy Komunii Świętej i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą zachęcają do chwili milczenia po Komunii świętej¹⁷

Dyrektorium w sprawie Mszy z udziałem dzieci także przypomina o obowiązku milczenia w liturgii Eucharystii¹⁸

Ponadto o potrzebie i wielkiej roli milczenia w liturgii mówi także Instrukcja *Musicam sacram* z 5 marca 1967 r.¹⁹

W wymienionych dokumentach spotykamy różne wyrażenia na oznaczenie milczenia. „nic nie mówiąc”, „czas milczenia”, „przez jakiś czas”, „okres czasu milczenia” Najczęściej mowa jest o modlitwie w milczeniu o modleniu się w sercu. Milczenie jest częścią celebracji liturgicznych. Oznacza to, iż najważniejszym znaczeniem milczenia w liturgii jest aktywne uczestnictwo wiernych. Dzięki milczeniu wierni mogą głębiej zaangażować się w czynności liturgiczne²⁰

2. Rola refleksyjno - intensyfikacyjna milczenia liturgicznego

Milczenie jako część celebracji liturgicznej wypełnione jest Bogiem. Pismo Święte przypomina, że Pan nie był w wicherze, w ogniu, w gwałtownej burzy, w trzęsieniu ziemi, ale „w szmerze łagodnego powiewu” (1 Krl 19, 12). Natura i funkcja milczenia liturgicznego zależy od przewidzianych momentów w akcji liturgicznej i otrzymują swoją wewnętrzną treść dzięki miejscu, które zajmują w poszczególnych częściach celebracji. Stąd można wyodrębnić następujące typy milczenia: medytacyjne, adoracyjne, refleksyjne oraz interioryzujące.

Cisza i milczenie medytacyjne jest siłą napędową całego życia wewnętrznego chrześcijanina. Staje się ekspresją doświadczenia Pana Boga w łasce wewnętrznej, intymnej obecności²¹ Bez niego nie ma prawdziwego i głębokiego życia religijnego i moralnego. Doświadczenie wielkiej roli ciszy w liturgii jest odkrywaniem tego problemu w Biblii. W ciszy Bóg daje się słyszeć. Milczenie medytacyjne dopomaga w dialogu między Stwórcą a stworzeniem. Jest to odpowiedź na usłyszane Słowo Boga „Natura milczenia uzależniona jest od momentu Mszy, w którym ono występuje /.../ po czytaniu lub homilii uczestnicy

¹⁴ Por. *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji Polskich*, Katowice 1978, nr 10.

¹⁵ Por. *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 1980, nr 97.

¹⁶ *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji Polskich*, Katowice 1981, nr 23; 24; 26.

¹⁷ Por. *Komunia Święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą dostosowane do zwyczajów diecezji Polskich*, Katowice 1985, nr 37.

¹⁸ *Directorium de Missis cum pueris*, Polyglottis Vaticanis 1973 nr 37; 46.

¹⁹ Por. "Instruzione Musicam sacram", AAS 59(1967), 300-320, nr17.

²⁰ Por. B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. I, *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, 119.

²¹ Por. *tamże*, 120.

krótko rozważają to, co usłyszeli”²². Milczenie to pomaga uczestnikowi Liturgii wsłuchiwać się w głos Pana Boga, jest wyrazem zachwytu i podziwu nad Nim, jest także uwielbieniem, chwałą i dziękczynieniem: „Można więc roztropnie i zależnie od okoliczności przerywać oficjum chwilami ciszy i skupienia, aby dać możliwość wsłuchania się w głos Ducha Świętego przemawiającego do serca, a także by osobistą modlitwą ściślej złączyć ze słowem Bożym i z oficjalną modlitwą Kościoła”²³

Romano Guardini podkreśla, że milczenie medytacyjne jest wielką korzyścią dla rozważanego Bożego Słowa. Ponieważ liturgia składa się w ogromnej większości ze Słowa wypowiedzianego przez samego Boga lub zwróconego do Niego, stąd też słowa te winny być zanurzone, pełne spokoju i wewnętrznej medytacji. Cisza jak podkreśla dalej R. Guardini otwiera źródło wewnętrzne, z którego wypływa Słowo²⁴ Trwanie w ciszy medytacyjnej rodzi zatem pragnienie Słowa. Jest to postawa słuchaczy Jezusa w synagodze w Nazarecie: „Zwinąwszy księgę oddał słudze i usiadł; a oczy wszystkich w synagodze były w Nim utkwione” (Łk 4, 20).

Z kolei milczenie adoracyjne jest milczeniem modlącego się człowieka, które wypływa ze Słowa i czyni bardziej świadomym nasze życie ukryte z Chrystusem w Bogu (por. Kol 3, 3). Ten typ milczenia w sposób szczególny uwidacznia się w przygotowaniu kapłana i wiernych do Eucharystii: „/.../kapłan cichą modlitwą przygotowuje się do owocnego przyjęcia Ciała i Krwi Chrystusa. To samo czynią wierni modląc się w ciszy”²⁵ Widoczny on jest także w tekstach Pisma Świętego, które czyta się w czasie liturgii, w psalmach, a w sposób szczególny uwidacznia się w jedności braterskiej, której Eucharystia jest szczególnym znakiem i źródłem²⁶

Szczególnym zaś milczeniem adoracyjnym jest „Adoracja Krzyża”, które ma miejsce w Wielki Piątek, gdy „Kapłan, duchowieństwo i wierni przechodzą procesjonalnie przed Krzyżem i oddają mu cześć przez przyklęknienie albo w inny sposób, zgodny z miejscowym zwyczajem, np. przez ucałowanie”²⁷ Milczenie adoracyjne napędza człowieka pokorą oraz nadaje pewność naszym błaganiom²⁸ Milczenie to jest nasycone osobistym doświadczeniem Pana Boga. Milczenie w liturgii jest chwałą i adoracją Stwórcy i pokornym trwaniem wobec Miłości. Jezus Chrystus jest prawdziwym przykładem dla wszystkich chrześcijan w poszukiwaniu Ojca w milczeniu adoracyjnym (por. Mt 14, 32; Mk 1, 35; Łk 9, 18; J 6, 15).

Cisza w liturgii nie jest czasem zmarnowanym, pustym, bezsensownym, lecz jest ciszą twórczą, wypełnioną, wyraża wewnętrzne skupienie i osobiste zaangażowanie w akcję liturgiczną. Jest swego rodzaju adoracją. Ten rodzaj milczenia odślania szczególne postawy wypływające z bogactwa naszego życia wewnętrznego. Stworzenie kiedy staje przed Stwórcą, wysławia Go poprzez milczenie, adoruje. Pozostawać w milczeniu adoracyjnym,

²² "Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego", *art. cyt.*, nr 23.

²³ "Ogólne wprowadzenie do Liturgii godzin", *art. cyt.*, nr 202.

²⁴ Por. R. GUARDINI, *La messe, dz. cyt.*, 24.

²⁵ "Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego", *art. cyt.*, nr 56f; por. 56j.

²⁶ Por. *Ordo de Sacra Communionem et de cultu mysterii eucharistici extra Missam*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, nr 98.

²⁷ *Mszał Rzymski, dz. cyt.*, 142.

²⁸ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 2628.

oznacza uznać siebie za stworzenie potrzebujące obecności Pana Boga²⁹ Milczenie adoracyjne ma nam dopomóc w odnajdywaniu własnego osobowego centrum, ma być zbieraniem wewnętrznych sił.

Milczenie refleksyjne ma dopomagać uczestnikom liturgii w odnajdywaniu własnego osobowego centrum. Ma być zbieraniem wewnętrznych sił. Milczenie to w czynnościach liturgicznych jest także wyrazem niewystarczalności, słuchaniem i oczekiwaniem w miłości na Miłość. Dlatego też milczenie refleksyjne objawia konieczność zjednoczenia z Absolutem. Cisza i milczenie pomagają w przyjęciu daru. Jest żywym momentem łaski, w której milczy stworzenie, ale mówi Duch Święty³⁰ Ogólne wprowadzenie do Liturgii godzin mówi, że można roztropnie i zależnie od okoliczności przerywać tę modlitwę momentami ciszy i skupienia, aby dać okazję wsłuchania się w głos Ducha Świętego przemawiającego do serca, by w ten sposób osobistą modlitwą ściślej złączyć ze słowem Bożym i z oficjalną modlitwą Kościoła³¹

W czynnościach liturgicznych należy zachowywać milczenie i ciszę. Natura milczenia jest uzależniona od momentu akcji liturgicznej. W czasie Eucharystii po wezwaniu do aktu pokuty i po wezwaniu „Módlmy się” każdy skupia się, aby uświadomić sobie, że stoi w obecności Pana, i by w modlitwie osobistej wypowiedzieć swoje prośby, dziękczynienia czy uwielbienia. Taka chwila milczenia winna być tak długa, aby uczestnicy liturgii mogli obudzić akt skruchy lub skupić się na modlitwie. Ponadto należy dążyć do milczenia po czytaniach lub po homilii, aby uczestnicy mogli rozważyć to, co usłyszeli, po Komunii Świętej zaś w sercu swoim należy wielbić Pana Boga dziękując Mu za otrzymane łaski i modlić się. Milczenie to umożliwia modlitwę osobistą, wprowadza wiernych w głębsze przeżywanie czynności liturgicznych.

Milczenie interioryzujące w liturgii jest ważnym elementem celebracji. Jest to milczenie słuchania i wewnętrznej akceptacji modlitw w duchowej jedności z celebransem. Ten typ milczenia uwidacznia się w sposób szczególnie w Modlitwach eucharystycznych. Milczenie to ma także charakter wspólnotowy. Wszyscy uczestnicy liturgii łączą się poprzez słuchanie z przewodniczącym liturgii. Uwidacznia się to w obrzędach święceń biskupa, prezbiterów i diakonów, gdy wszyscy w milczeniu modlą się o zstąpienie Ducha Świętego na kandydata do święceń³² Oznacza to, że jest ono częścią liturgii, warunkiem głębszego i pełniejszego udziału w działaniach liturgicznych. Z jednej strony milczenie to jest wyrazem wewnętrznej aktywności, a z drugiej zaś apelem o głębsze zaangażowanie duchowe w działania liturgiczne. Żeby przeżyć głębię liturgii, czyli świadomie, czynnie i owocnie (KL 14), trzeba przejść z codziennego hałasu do ciszy, od wielomówności do milczenia, od płytkiego, zewnętrznego tylko podchodzenia do znaków i symboli, do widzenia głębszego rzeczywistości ukrytej pod osłoną znaków i symboli, od biernego słuchania do wsłuchiwania się w głos Boga.

Wszystkie typy milczenia w liturgii mają wymiar eschatologiczny, gdyż obiecana wieczność ma być wypełniona wiecznym spokojem: „A gdy anioł otworzył pieczęć siódma, zapanowała w niebie cisza jakby na pół godziny” (Ap 8, 1).

²⁹ Por. A. DONGHI, *Gesty i słowa*, Kraków 1999, 33.

³⁰ Por. A. BUGNINI, "Tibi silentium laus", *Notitiae* 10(1975) nr 110, 282.

³¹ "Ogólne wprowadzenie do Liturgii godzin", *art. cyt.*, nr 201.

³² Por. *De ordinatione diaconi, presbyteri et episcopi*, Typis Polyglottis Vaticanis 1968, nr 29; 117; 185; B. BOTTE, *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte*, Münster Westf. 1963, 6.

3. Rola integracyjna milczenia liturgicznego

Z pewnością potrzeba ciszy w liturgii jest znakiem czasów, nowego rozumienia tajemnic dokonujących się w liturgii. Człowiek współczesny ciągle się śpieszy i zdany na samego siebie buduje życie nietrwałe. Dlatego też rodzi się potrzeba ciszy. Milczenie liturgiczne jest szansą dla człowieka³³. Jest milczeniem konstruktywnym, współczynnikiem fundamentalnym w celu tworzenia wspólnoty. Wypełnia przestrzeń przy pomocy słowa i śpiewu. Nie dzieli członków na grupy, przeciwnie cisza jednoczy w klimacie wspólnoty³⁴. Milczenie jest tą przestrzenią, w której żyje i rozwija się także zjednoczenie z Bogiem we wspólnocie zgromadzonych osób. Funkcja milczenia polega na doprowadzeniu do wspólnoty najpierw uczestników liturgii między sobą a następnie do wspólnoty z Panem Bogiem. Nasze wyciszenie podkreśla konieczność zamieszkania serca w Bogu, aby mogło jednoczyć się z Nim i kontemplować Go wraz z innymi. Ilekroć pozostajemy w milczeniu doświadczamy wspólnoty i jej oddziaływania na nasz sposób działania i myślenia. Pozostawanie w milczeniu rodzi zatem jedność między wiernymi, rozbudza smak bycia razem i chwaleń Boga we wspólnocie. Kiedy osiągamy prawdziwe milczenie, spostrzegamy, że nasz duch został zdobyty przez Boga. Jesteśmy gotowi do apostołstwa, do działania na rzecz dobra innych. Wyciszenie jest zatem otwarciem serca ludzkiego na nieskończoność i potrzeby drugiego człowieka. Jest radością z bycia razem. Jeśli człowiek zanurzy się w świat Boga, to wówczas odkryje, że milczenie stanowi język relacji między Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Stąd też człowiek umiejący milczeć zdolny jest przyjąć drugiego człowieka nie zważając na dzielące ich różnice. Cisza staje się zatem źródłem, konkretnym wyrazem wspólnego obdarowywania się³⁵.

Rola integrująca milczenia rozpoczyna się zatem w momencie kiedy celebrans zaprasza wspólnotę do modlitwy: „/.../ wszyscy razem z kapłanem trwają przez chwilę w milczeniu, aby uświadomić sobie, że stoją w obecności Boga i by w modlitwie osobistej wypowiedzieć swoje prośby”³⁶. Dyrektorium o Mszach z udziałem dzieci mówi o tym milczeniu jako o zaproszeniu dzieci, aby skupić się na sobie samym w krótkiej refleksji³⁷.

Szczególną rolę integrującą posiada milczenie wyrażone w prostracji celebransa na początku Liturgii Wielkiego Piątku: „kapłan i diakon, ubrani w szaty mszalne koloru czerwonego, udają się do ołtarza i po oddaniu mu czci padają na twarz lub klękają. Wszyscy zgromadzeni przez pewien czas modlą się w ciszy”³⁸.

Rola integrująca milczenia widoczna jest także w Obrzędach pogrzebowych: „Na początku obrzędu przemawia kapłan i wyjaśnia jego znaczenie. Następuje chwila milczenia, pokropienie i okadzenie oraz śpiew pożegnalny”³⁹, jak również we wspólnotowej cele-

³³ A. DONGHI, *Gesty i słowa, dz. cyt.*, 35.

³⁴ Por. A. G. MARTIMORT, "Le sens du sacré", *La Maison-Dieu* 25(1951), 67; F. SOTTOCORNOLO, "La preghiera quotidiana della Chiesa", w: *Nelle vostre assemblee I*, Brescia 1975², 364-396.

³⁵ A. DONGHI, *Gesty i słowa, dz. cyt.*, 34-35.

³⁶ "Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego", *art. cyt.*, nr 32.

³⁷ Por. "Directorium de Missis cum pueris (1973)", w: *La messa die fanciulli*, Roma 1976, nr 37.

³⁸ *Mszał Rzymski, dz. cyt.*, 133, nr 4.

³⁹ *Obrzędy pogrzebu, dz. cyt.*, nr 10.

bracji Sakramentu Pokuty i Pojednania: „/.../ Następnie kapłan wzywa wszystkich do cichej modlitwy i po chwili milczenia sam odmawia modlitwę”⁴⁰

Rola integrująca milczenia liturgicznego uwidacznia się także w zaproszeniu celebransa do wspólnej modlitwy, które poprzedzone jest milczeniem: „Zadaniem celebransa jest kierować modlitwą, wezwać do niej wiernych w zwięzłych słowach i zakończyć modlitwą końcową. Intencje niech podaje diakon, kantor czy też ktoś inny. Całe zaś zgromadzenie wyraża swe prośby albo w formie wspólnej inwokacji po intencjach, albo też modląc się w milczeniu”⁴¹

Charakter integrujący milczenia liturgicznego uwidacznia się także w modlitwie powszechnej, gdzie po wezwaniu jest chwila milczenia⁴² lub w modlitwach uroczystych, rozbudowanych, gdzie intencje podaje diakon, wszyscy przez pewien czas modlą się w ciszy, po czym kapłan z miejsca przewodniczenia lub stojąc przy ołtarzu odmawia modlitwę celebransa⁴³. Przykładem takiej modlitwy jest rozbudowana modlitwa powszechna w Liturgii Wielkiego Piątku⁴⁴

Zakończenie

Każdy rodzaj milczenia otwiera uczestników liturgii na Ducha Świętego. To cisza sprawia, że nie jesteśmy już tylko martwymi widzami, ale żywymi uczestnikami liturgii, rozmodlonymi, którzy zdają sprawę z tego, co znaczy żyć „Tajemnicą” poprzez wspólną modlitwę, śpiew i adorację⁴⁵

Negatywnie milczenie nie stanowi tylko zewnętrznego przepisu, nie jest to czas przeznaczony na odpoczynek. Milczenie przede wszystkim stoi w służbie intensyfikacji uczestnictwa w świętych tajemnicach Kościoła. Jest integralną częścią celebracji liturgicznych. Służy głębszemu zrozumieniu Słowa i większych duchowych skutków. Przepisane normami prawnymi milczenia otrzymują swoją wewnętrzną treść poprzez miejsce, które zajmują w poszczególnych celebracjach liturgicznych⁴⁶

Cisza i milczenie mają zatem wielkie znaczenie w życiu religijnym człowieka. Jednak trzeba stwierdzić, iż w celebracjach liturgicznych w większości zgromadzeń przewidujące w czasie liturgii chwile milczenia nie są należycie, a często i w ogóle zachowywane. Przypuszczalnie wyływa to z niedoceniań wielkiej wagi ciszy dla świadomego, czynnego i owocnego przeżywania liturgii. Milczenie jest punktem kulminacyjnym każdej modlitwy. Stąd wprowadzenie milczenia w czasie liturgii wymaga gruntownego przygotowania wiernych, odpowiedniej katechezy dzieci, młodzieży i dorosłych. Wskazane są także stosowne komentarze na ten temat w czasie zgromadzenia liturgicznego. To z kolei

⁴⁰ *Obrzędy pokuty, dz. cyt.*, nr 23; por. tamże, nr 26.

⁴¹ "Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego", *dz. cyt.*, nr 47; por. tamże nr 32.

⁴² Por. "Ogólne wprowadzenie do Liturgii godzin", *dz. cyt.*, nr 193.

⁴³ Por. *De oratione communi seu fidelium, dz. cyt.*, 12b.

⁴⁴ Por. *Mszal rzymski, dz. cyt.*, 134-140.

⁴⁵ A. BUGNINI, "Tibi silentium laus", *art. cyt.*, 282.

⁴⁶ Por. B. NADOLSKI, *Liturgika, dz. cyt.*, 120.

przyczyni się do odrodzenia w sercach wszystkich wiernych szacunku dla milczenia w czasie liturgii⁴⁷

Umiejętność milczenia jest znakiem wielkości człowieka, który umie się cieszyć darem bycia osobą ludzką i jest w stanie przyjąć Pana Boga wychodzącego na spotkanie poszukującemu Go człowiekowi.

Milczenie staje się miejscem pogłębienia, medytacji, badania słowa, personalizacji spotkania z Panem Bogiem. Uwidacznia także potrzebę osiągnięcia coraz pełniejszego zjednoczenia ze Stwórcą i doświadczenia wspólnoty z drugim człowiekiem.

IL SIGNIFICATO DEL SILENZIO NELLA LITURGIA

Sommario

La Chiesa del Vaticano II che ha riscoperto "l'importanza della sacra Scrittura nella celebrazione liturgica" (SC 24), ha anche ritrovato in questi ultimi decenni una ritrovata attenzione per il silenzio, come importante momento dell'azione liturgica.

La Costituzione liturgica, trattando delle modalità concrete della partecipazione attiva dei fedeli, mette in risalto l'importanza del silenzio "*Per promuovere la partecipazione attiva si curino le acclamazioni dei fedeli, le risposte, la salmodia, le antifone, I canti, nonché le azioni, I gesti e l'atteggiamento del corpo. Si osservi anche a tempo debito il sacro silenzio*" (SC 30).

La direttiva stabilita da SC 30 circa il silenzio nelle celebrazioni liturgiche ha avuto un'ampia risonanza nella riforma liturgica del Vaticano II, con una serie di sviluppi. Alcuni testi (IMGR 23, MS 17, DMP 37) danno una visione d'insieme di questi vari momenti e suggeriscono una tipologia del silenzio liturgico, confermata dall'analisi di tutti gli altri documenti citati: silenzio di raccoglimento: per la preghiera personale; silenzio di appropriazione: specie durante la preghiera presidenziale; silenzio di meditazione: dopo la Parola o dopo l'omelia; silenzio di adorazione: nella comunione e nel culto eucaristico.

Questo articolo è stato diviso in tre parti: aspetto normative del silenzio nella liturgia; ruolo riflessivo del silenzio nella liturgia; ruolo integrativo del silenzio nella liturgia.

⁴⁷ Por. *Directoire pour la pastorale de la messe à l'usage des diocèses de France*, Paris 1956, nr 141.